Rudolf Steiner
CUM ACŢIONEAZĂ KARMA
GA 34

Articol publicat în decembrie 1903 în revista *Lucifer-Gnosis*, Berlin
Titlul original:
Wie Karma wirkt
Traducere din limba germană de Lucian Mihai Popescu

Somnul a fost adesea denumit fratele mai mic al morţii. Această asemănare vorbeşte despre căile spiritului omului, mai mult decât ar fi înclinat să admită cineva, la o observaţie superficială. Deoarece ea ne oferă o idee despre felul în care sunt legate între ele diferitele întrupări prin care trece spiritul omului. În articolul „Reîntrupare şi karma, din perspectiva reprezentărilor necesare ale ştiinţei moderne a naturii“ a fost arătat că modul de reprezentare naturalist ştiinţific din prezent, dacă se înţelege pe sine cu adevărat, conduce la străvechea învăţătură despre dezvoltarea spiritului veşnic al omului prin mai multe vieţi. În mod necesar, din această cunoaştere urmează întrebarea: cum se leagă între ele aceste vieţi diferite? În ce sens este viaţa unui om efectul întrupărilor sale trecute şi cum devine această viaţă cauză pentru întrupările ulterioare? O *imagine* a legăturii dintre cauză şi efect în acest domeniu o oferă asemănarea cu somnul [1]. Dimineaţa mă trezesc. Noaptea activitatea mea obişnuită este întreruptă. Eu nu pot relua dimineaţa această activitate oricum, dacă vreau să existe anumite reguli şi legături în viaţa mea. Prin ceea ce am făcut ieri am creat condiţiile pentru ceea ce am de făcut astăzi. Trebuie să mă conectez la rezultatul activităţii mele de ieri. Este pe deplin valabilă expresia: faptele mele de ieri sunt destinul meu de astăzi. Eu însumi mi-am creat cauzele la care trebuie să adaug efectele. Şi mă întâlnesc cu aceste cauze după ce un anumit răstimp m-am distanţat de ele. Ele îmi aparţin, chiar dacă pentru o perioadă am fost despărţit de ele.
Efectele evenimentelor prin care am trecut ieri ţin de mine şi într-un alt sens. Eu însumi m-am schimbat prin ele. Să presupunem că am întreprins ceva care mi-a reuşit numai pe jumătate. Am reflectat la cauza acestei nereuşite parţiale. Când voi mai avea de realizat ceva asemănător, atunci voi evita greşeala pe care am recunoscut-o. În acest fel mi-am însuşit o nouă capacitate. Prin aceasta întâmplările mele de ieri sunt cauzele capacităţilor mele de azi. Trecutul meu rămâne legat de mine; trăieşte mai departe în prezentul meu; şi mă va urma în continuare în viitor. Prin trecutul meu mi-am creat situaţia în care mă aflu astăzi. Iar *sensul vieţii* cere ca eu să rămân legat cu această situaţie. Ar fi lipsit de sens în general să-mi construiesc o casă în care apoi să nu locuiesc.

Dacă efectele faptelor mele de ieri nu ar trebui să fie destinul meu de astăzi, atunci eu nu ar trebui să mă *trezesc* dimineaţa, ci să mă *creez* din nou din nimic. Iar spiritul omului ar trebui să fie *creat* din nou, să apară din Nimic, dacă rezultatele vieţilor sale anterioare nu ar rămâne legate cu vieţile sale de mai târziu. Da, omul nu poate să trăiască în nici o altă situaţie în afară de cea care a fost creată prin viaţa sa din trecut. El ar putea să facă aceasta la fel de puţin ca animalele care, după ce şi-au pierdut capacitatea de a vedea prin migrarea în grotele din Kentucky, nu ar putea trăi în altă parte decât în aceste grote. Prin fapta lor, ca o consecinţă a migrării, ele şi-au creat condiţiile pentru viaţa lor de mai târziu. O fiinţă care odată a fost activă, nu poate să rămână în continuare separată; ea s-a transpus pe sine însăşi în faptele sale. Şi tot ceea ce ea devine este pe mai departe legat cu ceea ce rezultă din faptele sale. Această legătură dintre o fiinţă şi rezultatele faptelor sale reprezintă *karma*, legea care stăpâneşte întreg universul. Activitatea care a devenit soartă este karma.
Şi de aceea este somnul o imagine bună pentru moarte – pentru că în timpul somnului, omul este retras de fapt de pe scena pe care îl aşteaptă destinul său. În timp ce noi dormim evenimentele se desfăşoară mai departe pe această scenă. O perioadă nu avem nici o influenţă asupra acestei desfăşurări. Apoi regăsim efectele faptelor noastre şi trebuie să ne conectăm cu ele. În realitate personalitatea noastră se întrupează din nou în fiecare dimineaţă în lumea faptelor noastre. Ceea ce peste noapte a fost separat de noi, ne înconjoară peste zi.
La fel stau lucrurile şi cu faptele întrupărilor noastre anterioare. Rezultatele lor sunt încorporate în lumea în care noi ne-am întrupat. Ele ne aparţin însă nouă, aşa cum viaţa din grote aparţine animalelor care şi-au pierdut capacitatea de a vedea prin acest mod de viaţă. Aşa cum aceste animale pot trăi numai dacă regăsesc mediul pentru care sunt adaptate, la fel şi spiritul omului *poate* trăi numai în mediul pe care şi l-a format prin faptele sale, corespunzător lui însuşi.
În fiecare dimineaţă corpul omului este ca însufleţit din nou. Cercetarea naturii admite că aici este vorba de un proces pe care *ea* nu îl poate înţelege atunci când se slujeşte numai de legile pe care le-a dobândit în lumea *fizică*. Se vedem ce a spus despre aceasta naturalistul Du Bois-Reymond în discursul său „Die Grenzen des Naturerkennens“ („Limitele cunoaşterii naturii“): „Un creier lipsit de conştienţă, de exemplu, aflat în timpul somnului fără vise, nu ar conţine nici un secret, observat fiind într-un mod naturalist ştiinţific (Du Bois Reymond spune „astronomic“); iar dacă am adăuga aici şi cunoştinţele naturale despre restul corpului, atunci întreaga maşină umană cu respiraţia sa, cu bătăile inimii, cu metabolismul, cu căldura sa şi aşa mai departe, ajungând până la esenţa materiei şi a forţei, ar fi pe deplin descifrate. Putem înţelege omul aflat într-un somn fără vise, aşa cum putem înţelege şi universul înainte să apară conştienţa. Dar aşa cum universul a devenit de două ori incomprehensibil odată cu apariţia primelor semne de conştienţă, la fel devine şi omul care doarme, odată cu apariţia în el a primei imagini de vis“. Lucrurile nu pot sta altfel. Pentru că ceea ce aici naturalistul descrie drept om aflat în somn lipsit de vise, reprezintă partea din om care este supusă numai legilor fizice. De fiecare

dată însă când apare din nou *însufleţit*, omul ascultă de legile vieţii sufleteşti. În somn corpul omului urmează legile fizice: omul se trezeşte iar lumina acţiunii raţionale izbucneşte ca o scânteie în existenţa pur fizică. Vorbim exact în sensul naturalistului Du Bois-Reymond atunci când spunem: putem cerceta un *corp* aflat în stare de somn pe toate părţile; nu vom putea găsi sufletescul în el. Însă acest sufletesc îşi continuă cursul faptelor sale raţionale de acolo de unde a fost întrerupt prin adormire. Astfel omul aparţine – chiar şi pentru această examinare – de două lumi. Într-una dintre lumi el duce o viaţă trupească, care poate fi urmărită mergând pe calea legilor fizice. În cealaltă lume el trăieşte spiritual-raţional, iar despre această viaţă nu putem afla nimic prin intermediul legilor fizice. Dacă vrem să cercetăm pe prima dintre aceste două vieţi, atunci trebuie să ne îndreptăm spre legile fizice ale ştiinţei naturii; dacă însă vrem să înţelegem cea de a doua viaţă, atunci trebuie să facem cunoştinţă cu legile acţiunii raţionale, de exemplu, cu logica, dreptul, ştiinţele economice, estetica etc. Trupul unui om care doarme şi care este supus numai legilor fizice nu poate înfăptui niciodată ceva în sensul legilor raţiunii. Însă spiritul omului aduce aceste legi ale raţiunii în lumea fizică. Şi cu cât le-a adus mai mult, cu atât mai mult le va regăsi atunci când, după o întrerupere, îşi va relua firul activităţilor sale.
Să mai rămânem puţin la imaginea somnului. Personalitatea trebuie să se lege astăzi de faptele sale de ieri, pentru ca viaţa să nu fie lipsită de sens. Ea nu ar putea face acest lucru, dacă nu s-ar simţi unită cu aceste fapte. Nu aş putea să preiau astăzi rezultatul activităţii mele de ieri, dacă în mine însumi nu ar fi rămas ceva din această activitate. Dacă astăzi aş uita tot ceea ce am experimentat ieri, atunci aş fi un om nou şi nu m-aş putea uni cu nimic. *Memoria* mea este cea care îmi face posibilă legătura cu faptele mele de ieri. Această memorie mă leagă cu efectele faptei mele. Ceea ce ţine cu adevărat de viaţa mea raţională, de exemplu logica, este astăzi aceeaşi ca şi ieri. Acest lucru este valabil şi pentru ceea ce ieri şi *niciodată* până acum nu a intrat deloc în câmpul meu vizual. Memoria mea leagă fapta mea logică de astăzi de fapta mea logică de ieri. Dar dacă ar fi vorba numai de logică, atunci am putea cu adevărat ca în fiecare dimineaţă să începem o viaţă nouă. Însă în memorie este păstrat ceea ce ne leagă de destinul nostru. Aşadar dimineaţa mă regăsesc de fapt ca o fiinţă întreită. Îmi regăsesc trupul, care în timpul somnului a ascultat numai de legile sale fizice. Mă regăsesc pe mine însumi, spiritul meu omenesc, care astăzi este acelaşi cu cel de ieri şi care astăzi are darul acţiunilor raţionale, ca şi ieri. Şi regăsesc păstrat în memorie tot ceea ce ziua de ieri – tot ceea ce întreg trecutul meu – a făcut din mine.
Cu aceasta avem totodată şi o *imagine* a fiinţei întreite a omului. În fiecare întrupare nouă omul se găseşte într-un organism fizic supus legilor naturii exterioare. Şi în fiecare întrupare el este acelaşi om spiritual. În acest fel este el *veşnicul* din diferitele întrupări. *Trupul* şi *spiritul* îşi stau unul altuia faţă în faţă. Între ele două trebuie să existe ceva, aşa cum memoria se află între faptele mele de ieri şi cele de astăzi. Şi acesta este *sufletul* **[2]**. El păstrează efectele faptelor mele din vieţi anterioare. El face ca într-o nouă întrupare spiritul să apară ca fiind ceea ce vieţile trecute au făcut din el. *În*

acest fel sunt corelate trupul, sufletul şi spiritul. Spiritul este *veşnic*; *naşterea* şi *moartea* stăpânesc în trup după legile lumii fizice; cele două sunt unite iar şi iar de către suflet în timp ce acesta întreţese din fapte *soarta*.
Şi pentru asemănarea sufletului cu memoria se poate face apel la ştiinţa naturală din prezent. În anul 1870 naturalistul *Ewald Hering* a publicat un studiu cu titlul: „Ueber das Gedaechtnis als eine allgemeine Funktion der organisierten Materie“ („Despre memorie ca funcţie generală a materiei organizate“). Iar *Ernst Haeckel* este de acord cu părerile lui Hering. În lucrarea sa „Ueber die Wellenzeugung der Lebensteilchen“ („Despre naşterea undelor în particulele vii“), el spune următoarele: „În realitate fiecare reflectare mai profundă ne convinge că cele mai importante funcţii vitale rămân inexplicabile fără presupunerea existenţei unei *memorii inconştiente* a materiei vii. Capacitatea de reprezentare şi de creare de concepte, gândirea şi conştienţa, exersarea şi deprinderile, hrănirea şi creşterea se bazează pe funcţia unei *memorii inconştiente*, a cărei activitate este nesfârşit mai mare în comparaţie cu cea a memoriei conştiente. Hering are dreptate când spune că „memoriei îi datorăm aproape tot cea ce suntem şi avem“. Iar acum Haeckel încearcă să atribuie acestei memorii inconştiente procesele de *ereditate* din fiinţele vii. Faptul că fiinţa-fiică seamănă cu fiinţa-mamă, că însuşirile celei din urmă sunt moştenite de către prima, trebuie să aibă la bază o *memorie inconştientă* a viului, care în cursul creşterii păstrează amintirea formelor precedente. Nu vom cerceta aici ce anume din expunerile lui Herings şi Haeckel poate fi susţinut din perspectivă naturalist ştiinţifică; pentru scopurile urmărite aici este important numai faptul că naturalistul se vede constrâns ca, acolo unde el merge dincolo de naştere şi moarte, acolo unde trebuie să presupună ceva care să supravieţuiască morţii, acolo el admite o existenţă pe care o gândeşte ca fiind asemănătoare memoriei. El recurge în mod natural la o forţă suprasensibilă acolo unde legile *naturii fizice* nu sunt suficiente.
Trebuie să observăm totuşi că atunci când aici vorbim de memorie avem de a face numai cu o asemănare, cu o *imagine*. Nu trebuie să se creadă că prin *suflet* înţelegem ceva echivalent unei memorii conştiente. Chiar şi în viaţa obişnuită nu intră în joc întotdeauna memoria conştientă atunci când ne folosim de întâmplările din trecut. Roadele acestor întâmplări le purtăm în noi, chiar dacă nu avem în conştienţă amintirea celor vieţuite. Cine îşi aminteşte toate detaliile experienţelor prin care a învăţat să scrie şi să citească? Chiar, cui i-au ajuns vreodată în conştienţă toate aceste detalii? *Obişnuinţa*, de exemplu, este un fel de memorie inconştientă. Prin *asemănarea* memoriei cu sufletescul am urmărit doar să indic faptul că acesta din urmă se inserează între trup şi spirit şi constituie mediatorul între ceea ce este veşnic şi ceea ce, ca fizic, este întreţesut în curentul naşterii şi morţii.
Aşadar spiritul care se reîntrupează găseşte înlăuntrul lumii fizice rezultatele faptelor sale, ca soartă a sa; iar sufletul care este ataşat lui mijloceşte legătura spiritului cu destinul său. Acum poate fi pusă întrebarea: cum poate să găsească spiritul rezultatele faptelor sale, de vreme ce totuşi în noua întrupare el este transpus într-o lume cu totul diferită de cea din întruparea sa precedentă? Această întrebare se întemeiază pe o

reprezentare foarte exterioară despre înlănţuirea destinului. Dacă îmi schimb locuinţa din Europa în America, atunci mă voi găsi într-un mediu pe deplin nou. Şi totuşi, viaţa mea din America va depinde întru totul de viaţa mea anterioară petrecută în Europa. Dacă în Europa am fost mecanic, atunci viaţa mea din America se va desfăşura cu totul altfel decât dacă aş fi fost funcţionar bancar. Într-un caz în America voi fi probabil înconjurat de maşini, în celălalt de acte de bancă. În fiecare caz, viaţa mea din trecut îmi determină mediul, atrăgând din întreg mediul înconjurător acele lucruri care îi sunt înrudite. Astfel se petrec lucrurile şi cu sufletul-spirit. El se înconjoară în mod necesar cu cele înrudite vieţii sale din trecut. Acest lucru nu poate să vină în contradicţie cu asemănarea dintre somn şi moarte pentru nici un om care este conştient de faptul că aici are de a face numai cu o asemănare – chiar dacă cu una dintre cele mai izbitoare. Ca eu să găsesc dimineaţa situaţia pe care tot eu am creat-o în zilele precedente, de acest lucru se îngrijeşte cursul *nemijlocit* al evenimentelor. Ca eu să găsesc, atunci când mă reîntrupez, un mediu care să corespundă rezultatelor faptelor mele din viaţa trecută: de aceasta se îngrijeşte înrudirea sufletului meu spiritual renăscut cu lucrurile din acest mediu înconjurător.
Ce anume mă conduce în acest mediu? *Nemijlocit*, însuşirile sufletului meu spiritual ce se reîntrupează. Însă eu am aceste însuşiri numai pentru că faptele vieţii mele anterioare s-au impregnat în sufletul-spirit. Aceste fapte sunt deci *adevărata cauză* pentru care mă nasc în circumstanţe precise. Iar ceea ce fac astăzi va fi *de asemenea* o cauză pentru care într-o viaţă viitoare voi întâlni anumite circumstanţe. Aşa îşi modelează în realitate omul propriul destin. Acest lucru pare de neînţeles doar atâta timp cât ne îndreptăm privirea numai asupra acestei vieţi şi nu o vedem ca o verigă din înşiruirea vieţilor succesive.
Astfel se poate spune că omul nu poate întâlni nimic în viaţă pentru care el însuşi să nu-şi fi creat anterior condiţiile. Abia prin observarea legii sorţii, a karmei, înţelegem de ce „adeseori omul bun trebuie să sufere, iar cel rău poate să ducă o viaţă fericită". Această aparentă lipsă de armonie a *unei singure vieţi* dispare atunci când privirea se lărgeşte şi cuprinde mai multe vieţi. Nu este permis totuşi să ne reprezentăm legea karmei într-un mod simplist, ca pe un judecător obişnuit sau ca o instituţie publică de justiţie. Aceasta ar fi ca şi cum ni l-am reprezenta pe Dumnezeu ca pe un bătrân cu barbă albă. Mulţi cad în această greşeală. Iar opozanţii ideii de karma pleacă exact de la astfel de reprezentări. Aceştia luptă împotriva reprezentării pe care *ei* o atribuie susţinătorilor karmei şi nu împotriva reprezentării pe care o au adevăraţii cunoscători.
În ce raport se găseşte omul cu mediul fizic, atunci când el intră într-o nouă întrupare? Acest raport rezultă pe de o parte din faptul că în perioada dintre două întrupări, omul nu a avut nici o contribuţie în lumea fizică; iar pe de altă parte, datorită evoluţiei prin care a trecut omul în acest răstimp. Este limpede din capul locului că în *această* dezvoltare nu poate pătrunde nimic din lumea fizică, pentru că sufletul-spirit se află fără îndoială *în afara* acestei lumi fizice. De aceea, acum, el poate sa formeze numai din sine însuşi, adică din lumea supra-fizică, tot ceea ce se produce în sufletul său. Aşa cum în timpul unei întrupări el este întrepătruns cu lumea lucrurilor fizice, la fel

după dez-trupare influenţa *nemijlocită* a acestei lumi îi este luată. Iar din aceasta îi rămâne numai ceea ce noi am asemănat cu memoria. Acest „rest de memorie“ se compune din două părţi. Aceste părţi reies dacă se ia în considerare ce anume a contribuit la formarea sa. Spiritul a trăit în trup şi prin acest trup a intrat în legătură cu lumea corporală înconjurătoare. Această relaţie şi-a găsit expresia în faptul că prin intermediul trupului s-au dezvoltat impulsuri, dorinţe şi patimi, iar prin acestea au fost împlinite acţiuni exterioare. Pentru că are un trup, omul acţionează sub influenţa impulsurilor, a dorinţelor şi a patimilor. Iar acest lucru este important în două direcţii. Pe de o parte ele îşi pun pecetea asupra acţiunilor exterioare pe care omul le realizează. Şi pe de altă parte, ele formează caracterul lui personal. Acţiunea pe care o fac este urmare a dorinţei mele; şi eu însumi sunt, ca personalitate, ceea ce exprimă această dorinţă. Acţiunea trece în lumea exterioară. Dar dorinţa rămâne în sufletul meu, aşa cum reprezentarea îmi rămâne în memorie. Şi aşa cum reprezentarea iniţială din memoria mea se întăreşte cu fiecare nouă impresie asemănătoare, la fel se întâmplă şi cu dorinţa, prin fiecare nouă acţiune pe care o realizez sub influenţa ei. Astfel că datorită existenţei trupeşti, în sufletul meu trăieşte o sumă de impulsuri, dorinţe şi patimi. Această sumă de impulsuri este denumită drept „corpul dorinţelor“ (kama rupa). Acest „corp al dorinţelor“ trăieşte în strânsă legătură cu existenţa fizică. Pentru că îşi face apariţia sub influenţa corporalităţii fizice. Prin urmare, din momentul în care spiritul nu mai este întrupat, el nu va mai putea fi cultivat mai departe. Spiritul trebuie să se elibereze de el, în măsura în care prin el s-a conectat la viaţa fizică individuală. Viaţa fizică este urmată de o alta, în care are loc această eliberare. Poate apărea acum întrebarea: Odată cu moartea nu se distruge şi acest „corp al dorinţelor“? Răspunsul este : Nu, în fiecare moment din viaţa fizică, în măsura în care dorinţa depăşeşte satisfacţia, în această măsură dorinţa rămâne şi după ce posibilitatea satisfacţiei a încetat. Numai un om care care nu mai doreşte nimic legat de lumea fizică nu mai are nici un surplus al dorinţei faţă de satisfacţie. Numai omul lipsit de dorinţe moare fără ca în spiritul său să mai fie reţinut un număr de dorinţe. Iar aceste dorinţe trebuie ca după moarte într-un fel să se stingă. Starea aceasta de stingere este numită „Şederea în regiunea dorinţei“ (în Kamaloka). Se înţelege de la sine că această situaţie trebuie să dureze cu atât mai mult, cu cât omul s-a simţit mai legat cu viaţa fizică.

A doua parte a „restului de memorie“ este formată într-un alt mod. Aşa cum dorinţa atrage spiritul spre viaţa trecută, la fel, această a doua parte a memoriei îl conduce spre viitor. Prin activitatea sa în trup, spiritul s-a familiarizat cu lumea de care aparţine acest trup. Fiecare nouă strădanie, fiecare nouă trăire îi sporeşte această cunoaştere. De regulă omul face orice lucru mai bine a doua oară decât la prima încercare. Experienţa, trăirea se imprimă asupra spiritului ca o sporire a capacităţilor sale. În acest fel, experienţa noastră ne modelează viitorul şi atunci când nu mai avem posibilitatea de a face experienţe, rezultatul experienţelor prin care am trecut rămâne ca un „rest de memorie“. Însă nici o experienţă nu ar putea acţiona asupra noastră, dacă nu am avea capacitatea de a trage foloase din ea. Felul în care putem asimila o experienţă, ce anume suntem capabili să

facem din ea, de acest lucru depinde ce anume înseamnă ea pentru viitorul nostru. O anumită experienţă însemna pentru Goethe altceva decât pentru servitorul lui; iar aceasta avea pentru primul cu totul alte urmări decât pentru ultimul. Ce capacităţi dobândim printr-o experienţă, depinde deci de munca spirituală pe care o desfăşurăm în legătură cu experienţa respectivă. Întotdeauna, în fiecare moment al vieţii mele, am în mine o sumă de rezultate ale experienţei mele. Şi această sumă constituie potenţialul pentru capacităţi care se pot manifesta în viitor. Când îşi părăseşte trupul, spiritul omului posedă o astfel de sumă de experienţe. El le ia pe acestea dincolo, în viaţa suprasensibilă. Când nu mai este legat de existenţa fizică prin nici o legatură corporala şi s-a lepădat şi de dorinţele care îl înlănţuiau de această existenţă fizică, atunci spiritului omenesc îi rămâne fructul experienţelor sale. Şi aceste roade sunt pe deplin eliberate de influenţa nemijlocită a vieţii *trecute*. Spiritul poate acum să privească numai spre ceea ce se lasă modelat pentru *viitor*. Astfel, după ce a părăsit „regiunea dorinţelor", spiritul se află în situaţia în care transformă experienţele vieţii trecute în germeni – aptitudini, capacităţi etc. pentru viitor. Viaţa spiritului în această stare este enumită « şederea în „regiunea beatitudinii" » (Deva-chan). („Beatitudinea" poate desemna o dispoziţie în care este făcută uitată orice grijă faţă de trecut, iar inima bate numai pentru viitor). Se înţelege de la sine că această situaţie durează în general cu atât mai mult, cu cât în momentul morţii perspectiva pentru dobândirea de noi capacităţi este mai mare. Aici evident că nu se poate pune problema să dezvoltăm toate cunoştinţele referitoare la spiritul omului. Se arată numai cum acţionează legea karmei în viaţa fizică. Pentru aceasta este suficient să ştim ce anume ia cu sine spiritul din această viaţă fizică în domeniile suprasensibile şi ce anume aduce cu sine înapoi din acestea din urmă într-o nouă întrupare. El aduce din aceste domenii capacităţile rezultate din prelucrarea experienţelor făcute în viaţa trecută. Pentru a ne da seama de importanţa acestui fapt, sa ne clarificăm procesul printr-un exemplu separat Kant spune: "Două lucruri umplu inima cu o admiraţie mereu crescândă: cerul înstelat de deasupra mea şi legea morală din mine". Fiecare gânditor e de accord cu faptul că cerul înstelat nu a apărut din nimic, ci s-a format în mod treptat. Kant însuşi este cel care în 1755, într-o lucrare fundamentală, a căutat să explice formarea treptata a unui cosmos. Însă la fel de puţin avem dreptul să acceptăm şi realitatea legii morale fără nici o explicaţie. Această lege morală, de asemenea, nu a apărut din nimic. În primele întrupări prin care a trecut omul, legea morală nu vorbea în el, aşa cum a vorbit în Kant. Omul primitiv se comportă potrivit poftelor sale. Şi el ia cu el dincolo, în stările suprasensibile experienţele pe care le-a trăit cu acest comportament. Aici acestea se transformă în capacităţi superioare. Iar într-o întrupare ulterioară nu mai acţionează în el simpla poftă, ci ea este deja influenţată de efectele experienţelor făcute anterior. Şi multe întrupări sunt necesare până ce omul dăruit la început cu totul poftelor sale, confruntă lumea sa înconjurătoare cu legea morală rafinată, pe care Kant o indica drept ceva spre care omul priveşte cu aceeaşi admiraţie, aşa cum priveşte spre cerul înstelat.

Lumea în care omul se naşte, într-o nouă întrupare, îl pune faţă în faţă cu rezultatele faptelor sale, ca soartă a sa. El însuşi pătrunde în această lume cu capacităţile pe care şi le-a format în domeniile suprasensibile, din experienţele sale anterioare. De aceea, experienţele sale din lumea fizică se vor situa în general pe trepte cu atât mai înalte, cu cât mai multe întrupări a avut omul sau cu cât mai mari au fost eforturile sale în întrupările anterioare. Prin aceasta pelerinajul omului prin întrupări va reprezenta o cale de dezvoltare superioară. Tot mai bogată devine comoara pe care o adună din experienţele sale în spiritul său. Şi prin asta el merge, din ce în mai matur, în întâmpinarea lumii înconjurătoare, a sorţii sale. Aceasta face ca omul să devină tot mai mult stăpân pe soarta sa. Pentru că tocmai acest lucru îl dobândeşte prin experienţele sale – faptul că învaţă să înţeleagă legile universului în care se petrec aceste experienţe. La început spiritul nu-şi găseşte drumul în lumea înconjurătoare. El bâjbâie prin întuneric. Însă cu fiecare nouă întrupare în jurul său se va face tot mai multă lumină. El dobândeşte ştiinţa, cunoaşterea legilor lumii sale înconjurătoare; cu alte cuvinte, el îndeplineşte tot mai bine, mai conştient, ceea ce înainte îndeplinea în întuneric. Tot mai mică devine constrângerea lumii; tot mai mult este capabil spiritul să auto-determine. Însă spiritul ce se determină pe sine din sine însuşi este *spiritul liber*. O acţiune desfăşurată în lumina deplină a conştienţei este o *acţiune liberă*. (În cartea mea ***Filozofia libertăţii***, Berlin 1893, am încercat să expun esenţa spiritului liber al omului.) Libertatea deplină a spiritului omenesc este *idealul* dezvoltării sale. Nu se poate pune întrebarea: este omul o fiinţă liberă sau ne-liberă? Filozofii care pun în acest mod problema libertăţii nu vor putea ajunge niciodată la nişte gânduri clare cu privire la aceasta. Pentru că în condiţiile prezente omul nu este nici liber şi nici neliber; ci el se află pe drumul spre libertate. El este în parte liber, în parte neliber. El este liber în măsura în care a dobândit cunoaşterea, conştienţa legăturilor din lume. Faptul că soarta, karma noastră ne întâmpină sub forma unei necesităţi stringente nu constituie nici o piedică pentru libertatea noastră. Pentru că chiar atunci când acţionăm din independenţa pe care ne-am dobândit-o, noi mergem pe drumul acestei sorţi. Nu destinul este cel care acţionează, ci noi suntem cei care acţionăm, în conformitate cu legile acestei sorţi.

Dacă aprind un băţ de chibrit, focul va apărea potrivit unor legi necesare; mai întâi însă eu am pus în acţiune aceste legi necesare. În acelaşi fel, eu pot îndeplini o acţiune numai în sensul legii necesare a karmei mele; însă eu sunt cel ce am pus în acţiune aceste legi necesare. Iar prin noile mele fapte o nouă karma este formată, tot aşa cum focul, după ce a fost aprins, acţionează mai departe după legi necesare.

Prin aceasta se aruncă lumină asupra unei alte îndoieli în care se poate cădea, referitoare la acţiunea karmei. Şi anume, cineva ar putea spune: de vreme ce karma este o lege neclintită, atunci este inutil să ajut pe cineva. Pentru că ceea ce vine în întâmpinarea unui om este consecinţa karmei sale şi este absolut *necesar* ca un om să se confrunte cu un lucru sau altul. Desigur, nu pot şterge efectele sorţii pe care spiritul unui om şi-a format-o în întrupări anterioare. Însă aici este vorba de cum anume cineva se descurcă cu soarta sa şi la ce fel de destin nou poate da el naştere, aflându-

se încă sub influenţa celui vechi. Dacă îl ajut, atunci pot face ca prin faptele sale, el să poată da o turnură favorabilă destinului său; dacă însă renunţ să-i acord ajutor, poate că în loc va apărea opusul. Fireşte, va depinde dacă ajutorul meu este unul înţelept sau lipsit de înţelepciune.
O dezvoltare superioară a spiritului uman înseamnă progresul său prin mereu alte intrupări. Această dezvoltare superioară se exprimă prin faptul că spiritul respectiv înţelege tot mai bine lumea în mijlocul căreia se întrupează. De această lume aparţin întrupările înseşi. Şi faţă de acestea spiritul avansează de la o stare de inconştienţă la una de conştienţă. Pe drumul dezvoltării se află punctul din care omul poate privi cu o conştienţă deplină la întrupările sale trecute. Aceasta este o reprezentare care poate fi luată uşor în batjocură; evident că este foarte uşor să o criticăm cu dispreţ. Cel care însă face acest lucru, nu are nici o noţiune despre acest fel de adevăruri. Iar batjocura cât şi critica se aşează ca un balaur în faţa porţii sanctuarului în interiorul căruia aceste adevăruri pot fi recunoscute. Pentru că, în ceea ce priveşte adevărurile a căror realizare pentru oameni se află numai în viitor, este de la sine înţeles că acestea nu pot fi găsite ca fapte în prezent. Există numai o singură cale pentru ca cineva să se convingă de realitatea lor; şi aceasta este strădania sa *pentru a atinge această realitate*.

Observaţii

1. Îmi pot închipui că sunt mulţi care consideră că au ajuns pe o culme a ştiinţei şi care vor găsi explicaţiile următoare „total neştiinţifice“. Îi pot înţelege pe aceştia, pentru că ştiu că la această obiecţie este împins în mod necesar cel care nu are nici o experienţă în domeniul suprasensibil şi în acelaşi timp nu are nici reţinerea şi modestia de sine necesară, pentru a accepta că ar mai putea încă învăţa ceva. Cel puţin un lucru nu ar trebui însă să spună aceşti oameni – faptul că procesele menţionate aici „contrazic intelectul“ şi că „acestea nu pot fi dovedite cu intelectul“. Intelectul nu poate face nimic altceva, decât să combine şi să sistematizeze realităţile. Realitatea poate fi *experimentată*, însă nu poate fi „dovedită cu intelectul“. Cu intelectul nu poate fi dovedită, de exemplu, o balenă. Aceasta trebuie ori să fie văzută, ori să fie descrisă de cineva care a văzut-o. La fel este şi cu realităţile suprasensibile. Dacă un om nu a ajuns încă să le poată vedea el însuşi, atunci el trebuie să lase ca acestea să îi fie descrise de altul. Pot asigura pe oricine că realităţile suprasensibile pe care le voi descrie în continuare sunt la fel de „reale“ pentru cel ce are simţurile superioare deschise, aşa cum este balena.

2. Pentru cei ce sunt obişnuiţi cu expresiile obişnuite teosofice, vreau să fac următoarele observaţii. (Din anumite motive îmi împrumut expresiile dintr-un limbaj ocult care în denumiri se îndepărtează oarecum de scrierile teosofice obişnuite larg răspândite, dar care în realitate sunt întru totul de acord cu acestea. De aceea vreau să alătur aici un mod de exprimare cu celălalt.) Fiecare dintre cele trei elemente menţionate mai sus: *trup*, *suflet*, *spirit* se compun la rândul lor fiecare din câte trei elemente. Astfel, omul apare alcătuit din nouă elemente. *Trupul* se compune din: 1. trupul ca atare; 2. trupul vieţii; 3. trupul senzaţiei. *Sufletul* se compune din: 4. sufletul

senzaţiei; 5. sufletul înţelegerii; 6. sufletul conştienţei. *Spiritul* se compune din: 7. sine spirituală; 8. spiritul vieţii; 9. omul spirit. În omul întrupat 3 cu 4 şi 6 cu 7 se unesc (se întrepătrund). Prin aceasta, cele 9 elemente se reduc la 7, şi se ajunge la împărţirea teosofică obişnuită a omului: 1. trupul propriu-zis (sthula sharira) ; 2. trupul vieţii (prana); 3. trupul senzaţiei pătruns de sufletul senzaţiei (corp astral, kama rupa); 4. sufletul înţelegerii (kama manas); 5. sufletul conştienţei pătruns de sinea spirituală (budhi manas); 6. spiritul vieţii (budhi); 7. omul spirit (atma).